

Diş Hekimliği Fakültesi Öğrencilerinin Beden ve Organ Bağışına Bakışı

Attitudes of Dental Students Towards Body and Organ Donation

Stj. Dt. İzem Mağazacı

İstanbul Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi 5. Sınıf
Öğrencisi

Dr. Öğr. Gör. Mete Büyükertan

İstanbul Üniversitesi, Dişhekimliği Fakültesi, Anatomi
BD, İstanbul

Ömer Uysal

Bezmialem Üniveritesi Tıp Fakültesi Bioistatistik A.D.,
İstanbul

Prof. Dr. Hüseyin Avni Balcıoğlu

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi Anatomi
A.D., İstanbul

Geliş tarihi: 19 Haziran 2017

Kabul tarihi: 26 Ocak 2018

doi: 10.5505/yeditepe.2018.35220

Yazışma adresi:

Prof. Dr. Hüseyin Avni Balcıoğlu
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi Anatomi
A.D., Üsküdar / İstanbul
İstanbul - Türkiye
Tel: +902165423232
E-posta: h.avni@sbu.edu.tr

ÖZET

Amaç: Medikal teknolojinin sunduğu yüksek imkanlarla birlikte tıbbi pratiğin geldiği aşamada artık kalp, akciğer, karaciğer, böbrek, barsaklar, pankreas gibi organların transplantasyonu son derece yüksek bir başarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yüksek başarı, doğal olarak artan bir talebi de beraberinde getirmektedir. Ancak talebe cevap verebilmek için öncelikli koşul yeterli bağışın sağlanabilmesidir. Bununla da bağlantılı olarak; yüksek donanımlı tıp fakültelerine ve donanımlı hekimlere olan ihtiyaç da artmakta olup kaliteli eğitim için gerekli materyalin sağlanması zorunluluğu doğmaktadır. Kaliteli tıp eğitiminin en önemli eğitim materyallerinden kadavraya olan ihtiyaç son yıllarda iyice belirginleşmiştir. Toplumda, eğitimde kullanılmak üzere kadavra olarak bedenini ve transplantasyon için organlarını bağışlama düşüncelerini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler yaş, din, kültür, kişilik, eğitim seviyesi, ölüm görüşü, beden imajı, önceki bağış deneyimleri, insani endişeler, etik kriterler olarak sıralanabilir.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmada, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin organ bağışı ve kadavra konularına yaklaşımı incelenmektedir. Anket sorularının cevaplanmasında öğrencilerin edindikleri diş hekimliği eğitiminin belli bir farkındalık düzeyi oluşturup oluşturmadığına dair bir yorumlamayı mümkün kılabilmesi açısından katılımcıların ilk 2 sınıf ve son sınıf olarak gruplandırılması planlanmıştır.

Bulgular: Eğitim seviyesindeki artışın organ ve kadavra bağışının gerekliliğinin farkındalığı gözlenmiştir. Genel anlamda organ bağışına verilen destek yüksek oranda izlenmiştir.

Sonuç: Katılımcıların, kadavra kullanımının bilimsel araştırmalarda ve tıp eğitiminde gerekliliğine dair olumlu görüşlerine rağmen; beden bağışına verdikleri desteğin düşük oranda olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Diş hekimliği öğrencisi, kadavra bağışı, organ bağışı

SUMMARY

Aim: With the help of the current situation of medical practice due to the advanced level of medical technology, the transplantation of organs such as heart, lungs, liver, kidneys, intestines, pancreas is performed with a very high success rate. This high success rate naturally results in increasing demand for operations. But sufficient donations are a prerequisite for meeting the demand. As a result of this the need for full-fledged medical schools and qualified doctors increase and the necessity of providing required equipment for high quality education arises. The need for cadaver as a training material for a high quality medical education has become evident in the recent years. There are numerous factors affecting the society's outlook on cadaver donations for educational use and organ donations for transplantation. These factors can be categorized as age, religious views, culture, personality, level of education, views on death, body image, previous donation experiences, humanly worries, ethical criteria. This

study aims to discuss dental students' outlook at Istanbul University on cadaver and organ donation.

Materials and Method: It is intended to classify the survey participants as juniors and seniors in order to find out whether the dental education of students causes an awareness on the subject when answering the survey questions

Results: It is observed that with the increase in level of education comes the increase in awareness of necessity of cadaver and organ donation. Support for organ donation on the average is observed at high rates.

Conclusion: Despite their positive outlook on the necessity of the use of cadaver in scientific researches and medical education, a low level of support for body donation is observed among the participants.

Key words: Dental student, cadaver donation, organ donation

GİRİŞ

Günümüzde organ bağışına olan talep, özellikle transplantasyon cerrahisinde kaydedilen başarılar ve ilerlemelerle beraber hızla artmaktadır. Buna karşın; söz konusu yüksek talebe cevap verebilecek faktörlerin oluşmasına dair aynı hızda bir artış izlenmemektedir. Bu faktörlerin başında potansiyel donör varlığı gelir. Takip eden majör faktörler, toplumsal farkındalık ve destek, transplantasyon altyapısı, yetişmiş sağlık ekibi, koordinasyon, kurumsallaşma ve bütçe olarak sayılabilir. Donör sayısında gerçekleştirilecek bir artışın ancak toplumsal farkındalığın geliştirilmesiyle mümkün olabileceği bilinmektedir.

Anatomi eğitiminde kadavra olarak kullanılabilir be- den bağışısı için de benzer koşulların varlığından söz edilebilir. Organ bağışısına olan talebin son derece yüksek bir ivmeyle artışında olduğu gibi hekim ihtiyacının ve açılan tıp fakültelerinin sayısının çoğalmasında da kadavraya olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.

Organ ve beden bağışısının önünde batıl inançlar, korkular/ fobiler, sosyal ve kültürel problemler, inanç sistemlerine ait fıkhi mevzuat, kavrayış ve bilinç yoksunluğu gibi engeller bulunmaktadır. Literatürde bu türden engellerin de değerlendirilerek çeşitli insan topluluklarının ve alt grupların kadavra ve organ bağışısına bakışları ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin, organ ve kadavra olarak kullanılmak üzere beden bağışısı konularına yaklaşımını incelenmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde yılda yaklaşık 20 bin kadavra bağışısı, 300 milyonu aşkın nüfusa oranla düşük olarak değerlendirilirse de birçok ülkeye göre çok yukarıdadır; ancak raporlar ihtiyacın bu rakamlarla dahi giderilemediğini göstermektedir. Özellikle kadın ve genç yaşta- ki kadavra bağışısında mevcut talebin çok altında kalan bir tablo bulunmaktadır.¹

Amerika'da ulusal çapta bir anket şirketinin yaptığı çalışmanın sonuçları, halkın %78' inin organ bağışısı konusunda olumlu bakış açısına sahip olduğunu göstermiştir. Söz konusu %78' lik kitlenin %53' ünün de organ donör kartı sahibi olduğu ya da ehliyetlerinde organ donörü olduklarına dair tercihleri aynı çalışmada bildirilmektedir.²

Tıp fakültelerinde kadavra üzerinden eğitimin gerekliliği yadsınmaz. Kadavra; insan vücudunun yapısı ve fonksiyonel ilişkilerinin kavranmasına dönük görsel donanımı sağlaması ve sadece basit teorik bilgi edinmek için değil, aynı zamanda hasta üstünde uygulanacak işlemler için beceri kazanmak ve klinik pratiği geliştirmek için de gereklidir.³ Buna rağmen günümüzde hiç kadavra görmeden mezun olan hekimler yetişmektedir. Anatomik numunelerin azlığı diseksiyonun tarihsel öncü rolünü üstlenmiş İtalya'da da tıp eğitimini tehdit etmektedir.¹ Birçok üniversitenin tıp fakültelerinde kadavra kıtlığı sebebiyle insan vücudunu yalnızca bilgisayar programları veya anatomi atlaslarıyla çalışmak zorunda kalan öğrenciler ideal tıbbi bilimler eğitiminin uzağında kalmaktadır.

Organ ve beden bağışısına dair toplumsal farkındalık, bununla ilgili davranış biçimleri ve katılım birçok faktörle ilişkilidir. İnanç sistemleri, bu faktörlerin arasında belirleyici role sahiptir. Dini kriterler ve dinsel aidiyetle ilgili yapılan çalışmalar, hemen hemen her inancın bu konuda nasıl bir yönelim projeksiyonu sunduğunu ortaya koymaktadır.^{4,5,6,7,8,9}

İslam'da canlı ya da ölü insanın bedenine zarar vermek yasaklanmıştır. Ancak fedakarlık da önemli bir prensiptir ve Kur'an'da hayat kurtarmaya çok yer verilmiştir: 'Kim bir kişinin hayatını kurtarırsa, tüm insanlığı kurtarmış gibidir' (Maide 32). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organ bağışısı konusunda hazırladığı birçok bilgilendirme yazısı bulunmaktadır. Organ bağışısını ve dolayısıyla organ naklini onaylayan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 03.03.1980 tarihli 13 numaralı kararına ve organ nakli için aşağıda belirtilen koşullara uyulması gerektiğine dikkat çekmektedir. 1996'da Birleşik Krallık İslam Hukuk Konseyi organ transplantasyonunun İslama uygunluğuna karar vermiştir.¹⁰ Buna göre, Birleşik Krallık'taki Müslümanlar donör kartları taşıyabilir olmuşlardır ve bağışta bulunmak erdemli bir davranış olarak görülme- ye başlanmıştır. Öncesinde Suudi Arabistan'da ölü ve yaşayan kişiden transplantasyon 1988'de onaylanmıştır. Benzer kurallar Mısır, İran, Pakistan'da da geçerlidir.¹¹

Organ bağışısı genellikle Musevi yasaları çerçevesinde kabul görmektedir. Buna karşılık kalp nakilleri aynı yorumlamada onay görmemektedir.¹² Musevi yasalarına göre, bir kişinin başka bir kişinin hayatını kurtarması için kaşer olmayan bir hayvandan yararlanmak da mümkündür. Hatta bir doktor tarafından bir kişinin hayatta kalması için gerekli olarak görülüyorsa; o hayvan o kişi tarafından yenilebilir. Bu bağlamda her ne kadar hayvanlara insancıl davranmak

bir Tora emri ise de, (Çıkış, 23:5 ve Sayılar, 22:4) Yahudi gelenğinde insan başta gelir ve onun iyiliği için hayvanlara cefa çekirtmemek koşuluyla, hayvanlar üzerinde deneyler yapılabilir ve hayvanlardan organ nakledilebilir.¹³

Hristiyan inancında genel olarak transplantasyon desteklenmektedir. Çoğu katolik, anglikan ve protestan bilgini organ bağışının öz verili bir davranış olduğu konusunda ortak bir tutum sergilemiş ve destek vermiştir.⁹ Papa Benedict XVI organ bağışına çağrı yapmış ve organ bağışını kartı edinmiştir. İngiltere Kilisesi de organ bağışını bir Hristiyanlık görevi olarak görmüştür.¹¹ Ölümünden sonraki yaşama inanan Hristiyanlar için ölüm için hazırlıklı olmak bir korku kaynağı değildir. Buna göre, ölümden önce veya sonra insan bedeninde meydana gelen herhangi bir değişiklik, insanların Tanrı ile olan ilişkisini etkileyemez.

Budist inancında organ ve doku bağışını bireysel bir vicdan meselesi olarak görülme ve merhamet ile yapılan eylemlere büyük önem verilmektedir.¹⁴ İnanışa göre vücut ve ruh arasındaki ilişki göz önüne alındığında ölüm öncesinde ve sonrasında organ bağışını bir cömertlik olarak nitelendirilmekte ve Nirvana'ya ulaşmada bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Açıkça organ bağışına yönelik olumlu veya olumsuz bir emir içermese de ve genel olarak organ bağışını bireysel koşullara bağlı olarak değerlendirirse de, Budizm bir insanın hayatının başka bir insanın organları sayesinde kurtarılmasını önemsemekte ve onaylamaktadır.⁴

Geleneksel Taoizm'de organ bağışını, doğal süreçlere aykırı bir eylem olarak yorumlanabilmektedir. Modern Taoizm'de ise bedeni değiştirmeye yönelik bir eylem gerçek anlamda hayatın özünü değiştirmemektedir; böylelikle organ bağışını onaylanmaktadır.¹⁵

GEREÇ ve YÖNTEM

Anket formunun İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinden gönüllü olanlarca doldurulması istendi. Anket sorularının genelde evet - hayır şeklinde olması nedeniyle %50 sıklık ve %10 hata ile %95 güven düzeyi ve %80 power için minimum 190 öğrenci hedeflendi. Gönüllülerden 152 kadın 80 erkek olmak üzere toplam 232 katılımcı sayısına ulaşıldı. Katılımcıların 99'u 1. sınıf, 81'i 2. sınıf ve 52'si 5. sınıf öğrencisiydi. Yaş ortalaması ve standart sapması belirlendi. Katılımcıların en büyüğü 27, en küçüğü 18 yaşında olmak üzere yaş ortalaması 20,13 olarak saptandı. Anketteki tüm sorular kategorik olup kategorik veriler ki kare veya fisher's exact test ile değerlendirilip yüzde olarak sunuldu. Anlamlılık seviyesi 0.05 olarak kabul edildi.

Anket soruları, katılımcıların görüşünü organ ve kadavra bağışını üzerine birlikte değerlendirecek şekilde, Science-Citation Index ve ScienceCitation Index-Expanded dizinlerinde yer alan, alanlarında kabul görmüş ve öncü konumundaki dergilerde yayımlanan benzer çalışmalardaki

soruların derlenip değerlendirilerek modifiye edilmesiyle düzenlendi.

Bu araştırma, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 16.02.2017 tarihli izni ile gerçekleştirilmiştir.

Anket formu içerik olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anketin amacını ve uygulanma nedenini açıklayan, araştırmacıların bilgilerinin de yer aldığı bilgilendirici bir kısım ve katılımcıların demografik verilerinin işlenebileceği bir giriş bölümü bulunmaktadır. İkinci bölümde katılımcıların kadavra ve organ bağışına bakış açılarını ve konu hakkındaki bilgilerini ortaya koyabilmelerini sağlayacak olan ve araştırmanın esasını teşkil eden sorular yer almaktadır. Anketler yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

BULGULAR

Genel anlamda organ bağışına verilen destekle ilgili, evet ve hayır olmak üzere iki seçenekle cevaplanabilen soruya 6 kişi hayır (% 2,4) 226 kişi evet (% 97,4) cevabı verdi.

Tablo1. Anket soru ve bulgular

Organ bağışını destekliyor musunuz?	Genel (%)	Cinsiyet		Sınıf			P(anlamlılık değeri)	
		Kadın	Erkek	1	2	5	Cinsiyet	Sınıf
Evet	97,4	66,8	33,2	42,5	35,4	22,1	0,011	0,609
Hayır	2,6	16,7	83,3	50,0	16,7	33,3	0,011	0,609

Evet ve hayır seçeneklerinin detaylı bir analizinin yapılabilmesi amacıyla katılımcıların cevaplara ilişkin gerekçe belirtmelerine imkan sağlayan alt seçenekler oluşturuldu. Buna göre; organ bağışını destekleyen 226 kişiden 96'sı (%41,1) hayat kurtarmanın önemli bir sorumluluk olduğunu düşündükleri için; 48'i (%20,7) organ bağışının bir insanlık görevi olduğunu düşündükleri için, 75'i (%32,3) kendisinin ya da sevdiklerinin bir gün organ bağışına ihtiyaç duyabileceklerini düşündükleri için, 2'si (%0,9) mensubu olduğu inanç sistemi organ bağışlamayı gerektirdiği için ilk soruya evet demiştir.

Anketin 2. sorusunda (Organ/organlarınızı bağışlar mısınız?) 131 kişi (%56,5) organlarını öldükten sonra, 78 kişi (%33,6) aile ya da yakınları için, 21 kişi (%9,1) alıcının önemi olmaksızın organlarını bağışlayabileceklerini belirten seçeneği işaretlemiştir. Hiçbir zaman bağışlamam seçeneğini 2 kişi (%9) işaretlemiştir.

Tablo 2. Anket soru ve bulgular

Organ/larını bağışladınız mı?	Genel (%)	Cinsiyet		Sınıf			P(anamlılık değeri)	
		Kadın	Erkek	1	2	5	Cinsiyet	Sınıf
a. Eğer ailem, yakınlarım, sevdiğlerim söz konusu ise bağışladım.	33,6	61,5	38,5	44,9	32,1	23,1	0,364	0,806
b. Kim olursa olsun, yaşarken ihtiyaç sahibine bağışladım.	9,1	66,7	33,3	33,3	28,6	38,1	0,907	0,195
c. Öldükten sonra bağışladım.	56,5	67,9	32,1	43,5	37,4	19,1	0,377	0,355
d. Hayır hiçbir zaman bağışlamam	0,4	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,467	0,392

3. soru (aileniz organ bağışını destekliyor mu?) için, katılımcıların 191'i (%84,9) evet, 3'ü (%15,1) hayır cevabını vermiştir, 7 kişi ise bu soruyu boş bırakmıştır.

Katılımcıların 154'ü (%67,2) bedenini bilimsel araştırmalar ya da anatomi eğitimi için bağışlamaya olumsuz cevap vermiştir. Olumsuz yanıt veren katılımcıların 71'i (%30,6) bedenlerinin muhtemel kötü muamelelere ve suistimale maruz kalabileceğini, 25'i (%10,8) bedeninin bir emanet olduğunu, 18'i (%7,8) ülkedeki kadavra bağışının müessesleşmemiş olduğunu, 12'si (%5,2) dini inancı gereği, 12'si (%5,2) vicdani, etik vb. nedenlerle kadavra üzerinde çalışmalar yapılmasını doğru bulmadığını ifade eden seçeneği işaretlemiştir.

Tablo 3. Anket soru ve bulgular

Bedeninizi bilimsel araştırmalar ya da anatomi eğitimi için bağışlamayı düşünür müsünüz?	Genel (%)	Cinsiyet		Sınıf			P(anamlılık değeri)	
		Kadın	Erkek	1	2	5	Cinsiyet	Sınıf
Evet	32,8	61,3	38,7	40,0	33,3	26,7	0,260	0,601
Hayır	67,2	68,8	31,2	44,2	35,0	20,8	0,260	0,601

Kadavra kullanımının bilimsel araştırmalarda ve tıp eğitiminde gerekliliğine dair 216 kişi (%94,7) olumlu cevap vermiştir.

Tablo 4. Anket soru ve bulgular

Kadavraların kullanımının bilimin ve tıp eğitiminde gerekliliğine inaniyor musunuz?	Genel (%)	cinsiyet		sınıf			P(anamlılık değeri)	
		Kadın	Erkek	1	2	5	Cinsiyet	Sınıf
Evet	94,7	65,7	34,3	41,2	36,1	22,7	0,266	0,208
Hayır	5,3	50,0	50,0	66,7	16,7	16,6		

Organ bağış hakkında konuşurken ya da düşünürken rahatsız olanlar katılımcıların yüzde 12,9'unu; insan bedeninin kadavra olarak bağışlanması hakkında konuşurken ya da düşünürken rahatsız olanlar ise katılımcıların yüzde 34,1' ini oluşturmuştur.

Organ bağış kartı ile ilgili sorulara verilen cevaplardan katılımcıların 6'sının (%2,6) bu karta sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 152'si (%67,9) organ bağış kartı imzalamayı düşünmektedir. İmzalamayı düşünen katılımcıların %71,7 si kadın iken anlamlı derecede cinsiyet farkı bulunmuştur (p anlamlılık değeri 0,005 hesaplanmıştır).

Tablo 5. Anket soru ve bulgular

Organ bağış kartınız var mı?	Genel (%)	Cinsiyet		Sınıf			P(anamlılık değeri)	
		Kadın	Erkek	1	2	5	Cinsiyet	Sınıf
Evet	2,6	33,3	66,7	16,7	0,0	83,3	0,095	0,097
Hayır	97,4	66,2	33,8	43,1	36,0	20,9		
Organ bağış kartı imzalamayı düşünüyor musunuz?								
Evet	67,9	71,7	28,3	41,4	35,5	23,1	0,005	0,467
Hayır	32,1	52,8	47,2	48,6	34,7	16,7		

22 kişi (%7,5) transplantasyon ameliyatlarının başarısız olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların 167'si (%72) medyadan, 39'u (%16,8) çevreden, 25'i (%10,8) okuldan organ bağış ile ilgili bilgileri öğrendiklerini belirtmiştir.

"Aile/yasal sorumlu mental engellinin verici olma kararı verebilir mi?" sorusuna evet yanıtını verenler 131 kişi ile katılımcıların yüzde 57,7'sini; hayır cevabını verenler 96 kişi ile yüzde 42,3' ünü oluşturmuştur. 5 kişi ise soruyu yanıtlanmamıştır.

"Beyin ölümü gerçekleşmiş kişinin organı bağışlanabilir mi?" sorusuna 181 kişi ile katılımcıların yüzde 81,3' ü evet cevabı verirken; 43 kişi yani katılımcıların yüzde 18,7' si hayır cevabı vermiştir.

"Bağışlanan organlar para ile satılabilir mi?" sorusuna 208 kişi yani katılımcıların yüzde 90,8'i hayır cevabı verirken; 21 kişi yani katılımcıların yüzde 9,2' si evet cevabı vermiştir.

TARTIŞMA

Anket sorularının cevaplanmasında öğrencilerin edindikleri dış hekimliği eğitiminin belli bir farkındalık düzeyi oluşturup oluşturamadığına dair bir yorumlamayı mümkün kılabilmesi açısından katılımcıların ilk 2 sınıf ve son sınıf olarak gruplandırılması planlandı.

Sonuçlar yorumlandığında, toplam 232 katılımcıdan yalnızca 6 sınıfın organ bağışını desteklemediği görülmektedir. Bu sonuç organ bağışına pozitif bakışın anlamlı göstergesi olarak değerlendirilebilir. Olumsuz cevaplayan 6 öğrencinin tümünün erkek olmasının, toplumsal psikoloji ve moral değerlerin sağlık etiği bakımından değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğunu düşünmekteyiz.

Ankete göre organ bağışını desteklemeyen 6 kişiden 4'ü mensubu olduğu dinin bunu yasakladığını, 2'si din dışı batıl inançları olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu 6 kişinin tamamı; söz konusu aileleri, yakınları, sevdikleri olduğunda negatif olan düşüncelerinin değişebileceğini belirten alt seçeneği işaretlemişlerdir.

Organ bağışı konusunda Pakistanlı 158 tıp öğrencisi %81,6 oranında olumlu bakış açısına sahiptir. Aynı çalışmada öğrencilerin %71,2 oranında organ bağışının bir insanlık görevi olduğunu düşündükleri için organ bağışını desteklediği, %0,5 oranında ise organ bağışına şiddetle karşı oldukları saptanmıştır.¹⁶ Anketimizi cevaplayan katılımcıların %41,4'ü hayat kurtarmanın önemli bir sorumluluk olduğunu düşünmesi sebebiyle organ bağışını desteklemektedir. Hırvatistan'daki öğrenciler arasında yapılan bir çalışma katılımcıların bu ifadeyi çok yüksek oranda benimsediğini göstermektedir.¹⁷

Hekimler arasında yapılan benzer çalışmalar organ bağışı ile ilgili olumlu bakışın ya da desteğin farklı ülkelerde farklı boyutları olduğunu göstermektedir. Almanya'da hekimlerin %84'ünün öldükten sonra organlarını bağışlamayı kabul ettikleri, Türkiye'de hekimlerin yalnızca %23'ünün organ donör kartına sahip oldukları bildirilmektedir. Hindistan'da bu oran %22 olup, Türkiye ile birlikte alt sırada yer alan ülkeler arasındadır.¹⁸

Yaptığımız anketin sonucunda katılımcıların %97,4'ünün organ bağışını desteklediğini gördük. Ancak kendi organlarını bağışlama konusunda daha çekingen olduklarını belirledik. Düşüncede çoğu katılımcı organ transplantasyonlarının başarılarının farkında olup bağışları desteklerken, çoğu henüz bunun için bir adım atmamıştır. Çalışmamızda organ bağışı kartı olan sadece 6 katılımcı saptandı. Organlarınızı bağışlar mısınız sorusuna %56,5 ile çoğunluk öldükten sonra bağışlayacağını belirtmiştir. Bunun sebebi yaşarken verecekleri organa ihtiyaç duyma ihtimaleri, ameliyat korkusu, bedenlerinde oluşacak deformiteler, batıl inançlar gibi birçok neden olabilir.

Pakistan'daki bir üniversitede yapılan çalışmaya göre tıp fakültesi öğrencilerinin organ bağışına bakışı %45 oranında pozitifken, Pakistan'da genel popülasyonda yapılan bir

çalışmaya göre katılımcıların organ bağışına bakışı %62 oranında pozitif olduğu bildirilmiştir. Aynı çalışmadaki katılımcıların %81,6'sı etik ve manevi olarak organ bağışını desteklerken, söz konusu kendi organlarını bağışlamak olduğunda bu oran yarı yarıya düşmüştür.¹⁷

Zagreb Üniversitesi'nde yapılan çalışmada ileri sınıftaki öğrencilerin organ bağışını daha yüksek oranda destekledikleri bildirilmiştir.¹⁸ Bizim çalışmamızda ise ileri sınıftaki öğrencilerin beden bağışını daha yüksek oranda destekledikleri gözlenmiştir.

Artan organ ihtiyacına karşı farkındalığı küçük yaştan itibaren aile bireye empoze edebilir. Bu bağlamda ailenin görüşünü bilmek önemlidir. Çalışmamızda ailesinin organ bağışı hakkındaki görüşünü bilmeyen 7 kişi saptanmıştır. Anket çalışmamızın sonuçları katılımcıların ailelerinin %15,1'inin organ bağışına karşı iken organ bağışını reddeden öğrencilerin yüzdesinin yalnızca 2,4 olması İstanbul Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin konu ile ilgili duyarlılıklarının ailelerine oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Göz ve arkadaşları ailelerin organ bağışına olumsuz bakışının oranını %0,4 olarak bildirmiştir.¹⁹

Bütün dünyada kadavra ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır. Organ bağışına kıyasla beden bağışına isteklilik çok daha azdır. Çalışmamızda bedenlerini bağışlayanların sayısı organlarını bağışlayanların sayısından yarı yarıya az çıkmıştır. Tıp fakültelerinde kadavra üzerinden eğitimin gerekliliği yadsınamaz. Kadavra; insan hakkında sadece basit teorik bilgi edinmek için değil, aynı zamanda hasta üstünde beceri kazanmak ve klinik pratiğini geliştirmek için şarttır.⁴

Eğitim seviyesindeki artışın organ ve kadavra bağışının gerekliliğinin farkındalığını arttırdığını çoğu çalışma gösteriyor; bizim çalışmamızda da bedenini bilimsel çalışmalara ve anatomi eğitimine bağışlamaya istekli olan katılımcılardan 5. sınıftaki öğrenciler anlamlı derecede fazla çıkmıştır.

İranlı tıp öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada katılımcıların %25'inin vücutlarını kadavra olarak bağışlamaya dair olumlu düşünceleri olduğu gösterilmiştir.²⁰ 308 kişiden oluşan Avustralyalı bir öğrenci grubunda kadavra olarak kullanılmak üzere beden bağışı konusunda yüksek bir oranda olumlu sonuç bildirilmiştir.²¹

Eğitim seviyesindeki artış ile organ ve kadavra bağışının gerekliliğinin farkındalığındaki ilerleme arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır. Organ bağışı ile kurtarılacak hayatlar yadsınamaz düzeyde fazladır.

4. soruda "Bedenimin maruz kalabileceği muhtemel kötü muamelelerden ve suistimallerden endişeliyim" seçeneğini işaretleyenlerin yüzde 78,9' u kadın olduğundan yanıtlarda anlamlı derecede cinsiyet farkı söz konusudur (p anlamlılık değeri 0,004 bulunup, 0,05' in altında kalmıştır). "Korku, anksiyete vb. psikolojik sebeplerim var" seçeneği

ni işaretleyenlerin yüzde 93,8' i kadın olduğundan bu seçenekte de anlamlı derecede cinsiyet farkı bulunmuştur (p anlamlılık değeri 0,14 olarak hesaplanmıştır). Bedenlerini bağışlamayı düşünenler ise 75 kişi ile katılımcıların yüzde 32,8' ini oluşturmuşlardır. "Bilimsel araştırmalara katkıda bulunmak isterim" seçeneğini işaretleyenlerden 14' ü 5. sınıf öğrencisi olup; ankete katılan 5. sınıf öğrencilerinin yüzde 41,2' sini oluşturmuşlardır ve sonuca anlamlı derecede katkı sağlamışlardır (p anlamlılık değeri 0,012 hesaplanmıştır).

İrlandalı tıp öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada 212 öğrencinin 9 haftalık anatomi eğitimi sonrası organ bağışına desteği oldukça düştüğü bildirilmiştir. Aynı çalışmaya göre öldükten sonra organlarını bağışlamayı düşünen öğrencilerin oranı %63, organlarını bağışlamayı düşünmeyen öğrencilerin oranı ise %7. Türk medikal öğrencilerinin organ bağışına bakışı %6 oranında pozitifken; Canada'da bu oran %30, Ohio'da %50 dir.²²

Araştırmaların sonucunda, Asya halklarının ölümden sonra organlarından ayrılmak istemedikleri bildirilmektedir.²³ Türkiye'de yapılan birçok çalışma çeşitli dini grupların ya da dini hassasiyet belirten kişilerin organ bağışı ile ilgili yüksek oranda olumlu bakış gösterdiğini ortaya koymaktadır.¹⁶

Göz ve arkadaşlarının tıp, diş hekimliği ve sağlık bilimleri öğrencilerinin organ bağışına bakışını değerlendirdikleri çalışmalarında dini nedenlerle olumsuz yaklaşanların katılımcıların yalnızca %1,4' ünü, kötü muamele ve suistimal endişesiyle olumsuz olanların %2,4' ünü oluşturduğu görülmektedir.¹⁹ Bir grup Türk tıp öğrencisinin organ bağışına dini bakışını değerlendiren bir çalışmada öğrencilerin yaklaşık %53' ünün dini inançlarının organ bağışına engel olan bir durumun söz konusu olmadığını belirttikleri bildirilmektedir. Bizim çalışmamızda bu oran dini gerekçeler için %1,7 olarak belirlenmiştir. Hırvat tıp öğrencilerinin dini inançların organ bağışına engel olmadığını düşündükleri gösterilmiştir.¹⁶ Yunan toplumunda yapılan 1700 kişilik bir çalışmada kuvvetli dini inanca sahip insanların vücutlarını kadavra olarak bağışlama konusunda isteksiz olduğu gösterilmiştir. Aynı çalışmada vücutlarını bağışlayanların daha az dindar olduğu algısı bulunduğu bahsedilmektedir.²⁴ Söz konusu çalışma tıbbi hikayesinde morbidite olanların vücutlarını kadavra olarak bağışlamaya daha az eğilimli oldukları sonucuna varmıştır. Literatürde de, dini inançlar, anlayışlar ya da yaklaşımlar ile organ ya da vücudun bağışlanması arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını gösteren çalışmalar vardır.²⁵

Hindistanlı diş hekimliği öğrencileri arasında organ bağışına dair bakışı değerlendiren bir çalışmada kadınların erkeklere oranla anlamlı derecede organ bağışı konusunda olumlu oldukları ve bununla paralel olarak erkeklere oranla daha fazla organ bağışı kartına sahip oldukları gösterilmiştir.²⁵ Bu çalışmanın sonuçları bizim bulgularımızla

uyuşmamaktadır. Hırvatistan'daki öğrenciler arasında yapılan çalışmada organ bağışı kartına sahip olma oranı son sınıf öğrencilerinde %15, ilk sınıf öğrencilerinde %25 olarak belirtilmektedir. Bizim bulgularımız bu sonuçla uyumluluk göstermemektedir. 232 diş hekimliği öğrencisinin yalnızca 6'sında (%2,5) organ bağış kartı bulunmaktadır. Özellikle organ bağışı konusunda farkındalığı arttırmak, gelecekteki organ ve kadavra tedarikini optimum koşullara taşımak için anatomistlerin, tüm hekimlerin, devletin ilgili kurumlarının, yasama organlarının, kanaat önderlerinin koordineli olarak çalışması gerekmektedir. Sanatçılar, dini ve politik karakterler bağışa pozitif bakış sağlamada önemli rol sahibi olabilirler. Medyanın toplum üzerinde aydınlatıcı ve öğretici rolünün de devreye sokulmasıyla önemli adımlar atmak mümkün gözükmektedir. Ülkemizin birçok alanda olduğu gibi organ bağışı konusunda da tüm dünyaya örnek olup öncülük edecek şekilde yapılmaya, artan bir ivmeyle devam etmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Gunderman R, Giving our selves: the ethics of anatomical donation. *Anat Sci Ed* 2008; 1:217-219.
2. Gallup Organization. National survey of organ and tissue donation attitudes and behaviors; 2005.
3. Aybar L, Lopez J, Moxham B. Anatomists views on human body dissection and donation. *Annals of Anatomy* 196 2014; 376-386.
4. Campbell CS. 1998. Religion and the body in medical research. *Kennedy InstEthics J* 8: 275-305.
5. Daar AS. The body, the soul and organ donation beliefs of the major World religions. *Nefrologia* 1994; 14: 78-81.
6. Gillman J. 1999. Religious perspectives on organ donation. *Crit Care Nurs Q* 22: 19-29.
7. Hobeika M, Simon R, Malik R, Patchter L, Frangos S, Bholat O, Teperman S, Teperman L. U.S. Surgeon and medical student attitudes toward organ donation. *The Journal of Trauma Injury, Infection, and Critical Care* August 2009; Volume 67, Number 2.
8. NHS Blood and Transplant: Hindu Dharma and Organ Donation http://www.organdonation.nhs.uk/ikt/how_to_become_a_donor/religious_perspectives/leaflets/hindu_dharma_and_organ_donation. Jsp (30 July 2010, datelastaccessed)
9. Organ Donation a Christian Duty. Church of England, 2007; <http://www.cofe.anglican.org/news/pr9607.html>
10. Hassaballah AM. Definition of death, organ donation and interruption of treatment in Islam. *Nphrol Dial Transplant* 1996; 11: 964-965
11. Oliver M, Ahmed A, Woywodt A. Donating in good faith or getting in to trouble? Religion and organ donation revisited. *World J Transplant* 2012; 2(5):69-73.

12. Boggiu, Vistoli F, Chiaro MD et al. Kidney and pancreas transplants in Jehovah's witnesses: ethical and practical implications. *TransplantProc* 2004; 36: 601-602.
13. Notzer N, Zisenwine D, Oz L, Rak Y. Overcoming the tension between scientific and religious views in teaching anatomical dissection: the Israeli experience. *Clinical anatomy* 2006; 19:442-447.
14. Berkwitz SC. 2006. Buddhism in Sri Lanka: Practice, protest, and preservation. In: Berkwitz SC. *Buddhism in Sri Lanka. Buddhism in World Cultures: comparative Perspectives*. 1st Ed. Santa Barbara, CA: ABE-CLIO Inc. P 45-72.
15. Chung CK, Ng CW, Li JY et al. Attitudes, knowledge, and actions with regard to organ donation among Hong Kong Med J 2008; 14: 278-285.
16. Tontus H, Karabey M, Gurdal N. Survey of medical students attitudes, religious beliefs, and knowledge of organ donation. *Organs, Tissues and Cells* 2011;(14) 203-206.
17. Ali NF, Qureshi A, Jilani BN, Zehra N. Knowledge and ethical perception regarding organ donation among medical students. *BMC Medical Ethics*. 2013; 14: 38.
18. Ballala K, Shetty A, Malpe SB. 2011. Knowledge, attitude, and practices regarding whole body donation among medical professionals in a hospital in India. *Anat Sci Educ* 4:142-150
19. Goz F, Goz M, Erkan M. Knowledge and attitudes of medical, nursing, dentistry and health technician students towards organ donation: a pilot study. *Journal of Clinical Nursing* 2006; 15: 1371-1375.
20. Asi J, Nikzad H, Taherian A, Atlasi M, Naderian H, Mousavi G, Kashani M, Omid A. Cultural Acceptability and personal willingness of Iranian students toward cadaveric donation. *Anat Sci Educ* 2016.
21. Alexander M, Marten M, Steward E, Serafin S, Strkalj G. Attitudes of Australian chiropractic students toward whole body donation. *Anat Sci Educ* 2014; 7:117-123.
22. Cahill K, Ettarh R. Attitudes to cadaveric organ donation in Irish preclinical medical students. *Anat Sci Educ* 2011; 4:195-199.
23. Woo K.T. Social and cultural aspects of organ donation in Asia. *Ann Acad Med Singapore* 1992; 421-427.
24. Halou H, Chalkias A, Mystrioti D. Evaluation of the willingness for cadaveric donation in Greece: a population-based study. *AnatSciEduc* 2013; 6:48-55.
25. Chakradhar K, Doshi D, Reddy B, Kulkarni S, Reddy M, Reddy S. Knowledge, attitude and practice regarding organ donation among Indian dental students. *International Journal of Organ Transplantation Medicine* 2016; Vol.7(1),